

**PaedDr. Miroslava Gašparová, PhD.**

ORCID 0000-0001-9032-0478

*Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovenská republika*

*Pedagogická fakulta*

*Katedra elementárnej a predškolskej pedagogiky*

## **REGIONÁLNE PRVKY V OBSAHU PRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA**

### **Resumé**

Cieľom príspevku je prezentovať niektoré možnosti integrácie regionálnych prvkov do obsahov vyučovacích predmetov na primárnom stupni v slovenských základných školách. Regionálna výchova ako prierezová téma štátneho vzdelávacieho programu je koncepčným modelom, ktorý tieto možnosti definuje a podieľa sa na prepájaní školského vyučovania s reálnym životom žiakov. Učiteľ koordinuje v kontakte so žiakmi s prostredím ich vzájomnú interakciu, systematicky vytvára podmienky, ale aj využíva všetky dostupné zdroje, ktoré zefektívňujú rozvoj osobnosti žiakov.

**Kľúčové slová:** regionálne prvky • región • regionálna výchova • prierezová téma • predmetové vyučovanie • integrácia obsahov

### **REGIONAL ELEMENTS IN EARLY SCHOOL EDUCATION CONTENT**

#### **Abstarct**

The aim of the article is to present the possibility of including regional elements in the curricula of Slovak primary schools. Regional education as a cross-cutting theme of the state educational programme is a conceptual model, which is to integrate school education with the life of students. A teacher cooperates with students, coordinates their interactions, systematically creating conditions for using all available

resources, which makes the development of students' personality more effective.

**Keywords:** regional elements • region • regional education • cross-cutting topic • subject teaching • content integration

## ELEMENTY REGIONALNE W ZAKRESIE EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

### Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja możliwości włączenia elementów regionalnych do programów nauczania na Słowacji w zakresie edukacji wczesnoszkolnej. Edukacja regionalna jako przekrojowy temat państwowego programu edukacyjnego jest modelem koncepcyjnym, który ma integrować edukację szkolną z życiem uczniów. Nauczyciel współdziała z uczniami, koordynuje ich interakcje, systematycznie tworząc warunki do wykorzystania wszystkich dostępnych zasobów, co sprawia, że rozwój osobowości uczniów jest bardziej efektywny.

**Słowa kluczowe:** elementy regionalne • region • edukacja regionalna • temat przekrojowy • nauczanie przedmiotowe • integracja treści

### Úvod

Človek v minulosti prežíval prírodu a krajinu v ktorej žil a sociálne vzťahy, ktoré ho viazali ku komunite, oveľa intenzívnejšie. Spolu s rodičovskou starostlivosťou vytvárali tieto komponenty duchovnú podstatu ľudskej osobnosti. Učila človeka vnímať, pociťovať, učila ho rešpektovať, hodnotiť, spolupracovať aj bojovať. V hodnotovom systéme, ktorý bol takto vytvorený, sa zároveň vytvárali pevné citové väzby ľudí k domovu, k miestu ich rodiska, detstva a dospievania. Prejavovalo sa to vnútorným vzťahom človeka ku krajine, a tiež opakovanými návratmi do intímne vnímanej krajiny. (Lomenčík, 2007). Dnes je svet oveľa otvorenejší, čo napomáha človeku získať rozlet, poznávať prírodnú aj kultúrnu diverzitu sveta, nadobúdať skúsenosti. Súčasne však väzby na domov sa stávajú voľnejšie, niekedy sa aj navonok strácajú. Nikto však neprebádal hĺbku či intenzitu frustrácie zo straty koreňov v duši človeka, ktorý prežil väčšinu života mimo svojho rodiska. Možno si ju sám nepripúšťa, možno

ju v čase aktívneho, prípadne seniorského života ani nepocituje. Napriek tomu je súladnosť so svojim rodiskom prirodzenou emocionálnou výbavou každého človeka a niekdajšiu úlohu prírody a society v procese jej zaradenia do hodnotového rebríčka má okrem rodiny aj školská edukácia. Problematiku oživovania, poznávania a zachovávaní našich zvykov a tradícií, zámerného poznávania krajiny a prírody a ich artefaktov zabezpečuje v slovenskom školskom systéme regionálna výchova. Na primárnom stupni základnej školy je koncepčne zaradená ako prierezová téma, na ďalších stupňoch je súčasťou prierezovej témy multikultúrna výchova.

### **Regionálna výchova a vlastiveda**

Regionálnu výchovu chápeme ako výchovu ku úcte k svojej rodnej obci, mestu, krajine, vlasti, prírode, vzťahu k človeku a napokon k formovaniu svojho národného a kultúrneho povedomia. Na deti vplývajú najprv rodičia a neskôr aj učitelia, ktorí sa snažia u žiakov skladať mozaiku pozitívneho vzťahu ku hodnotám vlastnej obce, kraja, národa a vlasti - domoviny. Deti v materských školách chodia na vychádzky po obci, meste, poznávajú okolitú krajinu, jej objekty, prírodu, kultúrne a prírodné pamiatky, učia sa spievať rôzne regionálne a národné ľudové piesne, učia sa jednoduché tanečné prvky ľudových tancov, tancujú prvé jednoduché tance, vnímajú ako sa menia ročné obdobia a s tým súvisiace zvyky a tradície, spoznávajú prírodné tradičné materiály a vyrábajú z nich jednoduché výrobky. Neskôr, už ako žiaci, sa stávajú súčasťou vyučovacieho procesu a región, v ktorom žijú, spoznávajú vo viacerých vyučovacích predmetoch.

Osobitné postavenie a poslanie pre plnenie cieľov regionálnej výchovy má v sústave vyučovacích predmetov vlastiveda. Prostredníctvom nej nadobúda žiak základné poznatky o svojom rodisku, kraji a svojej vlasti. Jej poslaním je oboznamovať žiakov s javmi, dejmi a vecami, ktoré súvisia s prírodným a spoločenským prostredím. Tieto prostredia môžu žiaci vidieť, počuť, hmatať a stretávajú sa s nimi počas celého života.

Vyučovaci predmet vlastiveda na primárnom stupni základnej školy vychádza z princípu, ktorý umožňuje sprístupňovať žiakom poznatky o svojom regióne. Na slovenských základných školách sa vlastiveda vyučuje v 3. a 4. ročníku primárneho stupňa vzdelávania. Tento multidisciplinárny vyučovaci predmet integruje vo svojom obsahu základné poznatky o histórii a geografii Slovenska, jeho prírodných a kultúrno-spoločenských javoch a procesoch. Propedeutikou vlastivedy je predmet prvouka, ktorý sa vyučuje v 1. a 2. ročníku základnej školy. Prostredníctvom nej žiaci získavajú základné vedomosti o prostredí, v ktorom žijú, učia sa orientovať v najbližšom okolí svojho bydliska a školy. Vo vlastivede postupne prechádzajú k širšiemu regiónu, až napokon k celej vlasti.

Vlastiveda má veľký a významný súvis s regionálnou výchovou aj po formatívnej stránke. Učiteľ obsahom učiva vlastivedy môže efektívne rozvíjať citové väzby k rodnému kraju a formovať pocit hrdosti a vlastenectva ku svojej rodnej krajine. Je vhodné zaradiť do vyučovacieho procesu prvky rozvíjajúce pocit príslušnosti žiaka k určitej spoločenskej a prírodnej komunite. Z hľadiska pedagogiky a psychológie má regionálna príslušnosť pozitívny vplyv na vytváranie a upevňovanie špecifických väzieb žiaka, ktoré nazývame *vlastenectvo*. (Ivanovičová, Bujnová, 2002) Vlastiveda má vo svojom obsahu dobrý potenciál rozvíjať tieto dôležité väzby v živote každého žiaka. Zaradenie regionálnych prvkov do vyučovacieho predmetu vlastiveda umožňuje učiteľovi jedinečne a zaujímavo rozvíjať estetické cítenie.

Existuje viacero možností, ako regionálna výchova plní svoje ciele vo vyučovacom predmete vlastiveda:

- vybudovaním vhodných odborných učební s rôznym regionálnym zameraním podľa konkrétnych podmienok, ktoré obec a región poskytujú;
- realizáciou besied so zaujímavými ľuďmi: miestnym kronikárom, ľudovým či umeleckým remeselníkom, miestnym výtvarným, či hudobným umelcom;
- organizovaním a realizáciou vychádzok a exkurzií;
- zapájaním žiakov do výskumu obce a zbierania potrebných výskumných materiálov;

- využívaním metodických materiálov, ktoré spracovali pedagógovia;
- umožnením vstupu inštitúcií do výučby (napr. pracovníci múzeí, osvetových stredísk priamo na vyučovacom procese);
- umiestnením národopisnej expozície do interiéru školy;
- aktualizáciou a následnou implementáciou učiva podľa miestnych zvykov a tradícií;
- vyhľadávaním a navrhovaním riešení environmentálnych problémov obce.

Implementácia a využitie regionálnej výchovy vo vlastivede je veľmi rôznorodé. Okrem uvedených možností je efektívne vytvárať a spracovávať rôzne náčrty svojho regiónu, či obce, skúmať ich, poznávať orientačné body, vytvárať svoj vlastný rodostrom, a mnohé ďalšie.

### **Regionálne prvky v ostatných vyučovacích predmetoch**

Pri projektovaní a realizácii regionálnej výchovy na primárnom stupni je evidentné, že jej obsah je kompatibilný okrem vlastivedy s úplne všetkými vyučovacimi predmetmi – s materinským jazykom a literatúrou, s prírodovedou a prvoukou, s hudobnou výchovou, výtvarnou výchovou, telesnou výchovou, s matematikou, aj s pracovným vyučovaním.

Vo vyučovacom predmete *slovenský jazyk a literatúra* si môžeme všimnúť potenciál pre regionálnu výchovu v literatúre, pri precvičovaní gramatických pravidiel, slohovom výcviku, aj čítaní. Veľmi vhodným žánrom pri poznávaní regiónu, ako princípu komunikácie žiaka s literatúrou, je regionálna, miestna povesť. Okrem estetickej funkcie plní aj historicko-poznávaciu a vlastenecko-výchovnú funkciu. Niektoré povestí sú obsiahnuté aj v čítankách a učebniciach, ale veľmi vhodné je začleňovať do vyučovania povesti z okolia danej školy. Súvislosť s predmetom slovenský jazyk a regionálnou výchovou môže učiteľ realizovať v praxi rôzne:

- vytvárať vlastné triedne knižnice – hlavne na 1. stupni ZŠ (Korim, Gašparová, 2003);

- budovať školské knižnice s regionálnou literatúrou;
- budovať vlastivedné siene zamerané na významných rodákov;
- realizovať nácviky literárnych, hudobných či dramatických pásiem a iných programov k výročiam osobností, alebo výročným sviatkom;
- pri výročí sa žiaci pokúsia napísať reportáž o osobnosti či udalosti do aj školského rozhlasu;
- tvoriť a vydávať školský časopis – detská literárna tvorba – tvorba textov, ilustrácií, výber vhodných tém, technické spracovanie textu – edičná aktivita;
- realizovať besedy v miestnych knižniciach;
- realizovať exkurzie kumulované s vlastivedou a inými vyučovacími predmetmi;
- vytvoriť regionálnu vlastivednú čítanku, čítať ju a pracovať s textom aj ilustráciami
- nacvičiť divadelné predstavenie.

Ďalším vyučovacím predmetom, ktorý poskytuje širokú škálu možností uplatnenia regionálnej výchovy je *prírodoveda*, alebo *prvouka*. Melicherčíková a Melicherčík (s.117, 2002) na to poukazujú a uvádzajú, že : „*Zvyšovanie poznatkovej bázy o prírode regiónu má významný vplyv nielen na prehĺbovanie vedomostnej úrovne žiakov, ale predovšetkým na ich vzťah k samotnej prírode a výrazne sa podieľa na tvorbe hodnotového systému každého jednotlivca.*“ Zdôrazňujú, že sa regionálna výchova netýka iba vlastivedného učiva, ale aj prírodovedného. Príklady, ako prierezovo aplikovať obsah regionálnej výchovy do obsahov prírodovedy a procesov poznávania prírody:

- budovať ekologické, prírodovedné kútiky živej prírody;
- ochraňovať exteriér školy – fauna, flóra; životné prostredie obce;
- poznávať a zbierať liečivé rastliny z okolia obce;
- realizovať exkurzie, vychádzky, besedy s odborníkmi;
- využívať metodické materiály;
- zapájať žiakov do detských grantových projektov.

Jedným z dôležitých vyučovacích predmetov je *matematika*, ktorá má pre uplatňovanie regionálnych prvkov veľmi dobré

obsahové podmienky. „Dobrý učiteľ riešením matematických úloh základného a rozširujúceho učiva dokáže zároveň obohacovať žiakov o mnohé nematematické poznatky. Žiak pritom pozoruje, ako je matematika prepojená zo všetkým okolo nás.“ (Gerová, 2002, s. 88) Matematika sa s regionálnou výchovou dá prepojiť napr. pri slovných úlohách, pri zdokonaľovaní vedomostí a zručností v numerácii, v počtových operáciách, v štatistickom spracovaní údajov, v geometrických úlohách v učive o rovinných a priestorových tvaroch, v práci so štvorcovou sieťou a pod.

Vo výučbe *hudobnej výchovy* existujú široké možnosti uplatnenia regionálnej výchovy. S piesňou sa deti stretávajú od malička a je potrebné si uvedomiť, že jadro piesňového repertoáru sa utvára v prvých dvoch desaťročiach života. Ak sa v rodinách venuje pozornosť spevu, deti si tak prisvojujú už v útlom veku určitý súbor piesní, ktoré sa spievajú doma, v kruhu svojej rodiny, a neskôr majú možnosť poznávať piesne svojho rodného kraja aj na verejnosti. Vo vyučovacom predmete hudobná výchova by sme regionálnu výchovu mohli rozvíjať nasledovne:

- využívať hry so spevom, regionálne tance, inscenovanie piesní;
- poznávať a učiť sa spievať ľudové piesne vlastného regiónu, ktoré sa viažu ku rodinným a kalendárnym obradom;
- poznávať tradičné ľudové nástroje, ich zvuky, tvorba detských rytmických hudobných nástrojov;
- využívať zvukové hračky;
- vytvárať spevník;
- založiť detskú ľudovú hudbu;
- podporovať a pripravovať žiakov k účasti na rôznych speváckych súťažiach detských ľudových piesní;
- budovať fonotéku a videotéku regionálneho folklóru.

*Telesná výchova* sa v spojitosti s regionálnou výchovou prelína a integruje aj s hudobnou výchovou. Ľudové piesne, spojené s tancom tanečnými prvkami ľudových piesní, či niektorými hrami, sa často precvičujú na hodinách telesnej výchovy. Spolupráca učiteľa s vedúcimi hudobno-tanečných krúžkov je v tejto oblasti prospešná a vzájomne prínosná. Na

rozvoj telesnej zdatnosti žiakov sa zameriava aj jednoduchá pohybová aktivita – turistika. V rámci regionálnej výchovy turistiku využívame na osobné, zážitkové poznávanie najbližšieho prírodného prostredia, organizujeme vychádzky po náučných chodníkoch s ich prírodovedným a kultúrno-historickým obsahom a následne ďalej spracúvame zozbieraný prinesený materiál.

V neposlednom rade je evidentná aj kompatibilita regionálnej výchovy s *výtvarnou výchovou a pracovným vyučovaním*. Znakmi nielen ľudovej kultúry, ale celého kultúrneho a prírodného dedičstva obce, či regiónu možno realizovať vo všetkých tematických celkoch výtvarnej výchovy. Implementácia regionálnej výchovy do predmetov výtvarná výchova a pracovné vyučovanie má viaceré formy:

- návšteva galérií a regionálnych tematických výstav;
- galéria diel výtvarných umelcov – rodákov vo foyer školy;
- inštalovať výstavy v spolupráci s externými inštitúciami v interiéri školy;
- vystavovať v interiéri školy miestnu ľudovú výrobu, miestny ľudový odev;
- vystavovať výtvarné práce žiakov;
- organizovať výtvarné súťaže pre žiakov z regiónu, vystavovať, prípadne publikovať ich diela;
- realizovať kurzy ľudovej výroby v spolupráci s miestnymi remeselníkmi, výrobcami, osvetovými strediskami a s ÚLUV (Ústredie ľudovej umeleckej výroby)
- poznávať tradičné materiály, remeselné techniky a učiť sa ich jednoduché výrobné postupy.

Prepojenie pracovného vyučovania a regionálnej výchovy je najdominantnejšie a najzreteľnejšie pri vzdelávaní v oblasti remesiel tradičnej výroby v danom regióne. Ide najmä o výrobu z hliny, kovu, kameňa, skla, dreva, prírodných materiálov, kože, vlny, papiera, cesta, textilných vlákien a pod. Pri vytváraní výrobku žiaci podporujú a upevňujú svoje manuálne zručnosti a tvorivosť a zároveň získavajú poznatky o tradičných remeselných technikách, ktoré používali v minulosti ich predkovia. Okrem toho získavajú radosť z vytvorenej práce a cit pre estetické hodnoty.



## Záver

Uplatňovanie regionálnej výchovy vo vlastivede závisí v prvom rade od nadšenia a postojov učiteľov. Učitelia by mali poznať región v ktorom pôsobia po všetkých stránkach, ideálne je, ak zároveň majú k nemu aj pozitívny vzťah. *„Dobrý učiteľ sa snaží sprostredkované informácie oživiť, a tak odbúravať neosobný systém poznatkov, aby ho deti dokázali aktívne prijať do svojho kognitívneho a významovo-hodnotového potenciálu.“* (Ivanovičová, Bujnová, 2002, s. 67) Učiteľ sa potrebuje neustále vzdelávať aj v tejto oblasti a je nevyhnutné, aby učitelia využívali všetky dostupné zdroje, spolupracovali s inštitúciami a rôznymi organizáciami v danom regióne. Táto práca učiteľa primárneho vzdelávania je veľmi špecifická a vyžaduje si špeciálnu prípravu. Vyžaduje aj efektívne stratégie a výber vhodných prostriedkov edukácie – projektová metóda, kooperáciu, bádateľské aktivity. (Huľová, 2017). Kvalitne realizovaná regionálna výchova má väčšinou podporu aj vedenia školy, alebo je škola aj koncepcne vo svojom školskom kurikule orientovaná na realizáciu regionálnej výchovy. Manažment školy vytvára kreatívne prostredie a ekonomicky ho zabezpečuje, jasne stanovuje koncepciu a zámery školy, ciele školy, vypracúva systém spätnej kontroly a hodnotenia cieľov. Škola je otvorená, spolupracujúca nielen s inštitúciami miestneho regiónu, ale je aj posilou kultúrno-spoločenského života obce. Vedenie školy zviditeľňuje a propaguje prácu školy, podporuje angažovanosť žiakov aj učiteľov na dianí v obci, a tak sa podieľa na tvorbe a udržiavaní miestnej tradície. Mnohé školy sú členmi Združenia pedagógov zo škôl s regionálnou výchovou, ktoré organizuje pre učiteľov rôzne vzdelávacie podujatia, konferencie a prehliadky aktivít, ktoré so žiakmi realizujú. Prezentujú nielen svoju školu, obec, jej regionálne javy a prostredie, ale aj tradičnú ľudovú kultúru, ktorá je obľúbenou obsahovou zložkou regionálnej výchovy. Je nielen spestrením realizovaných podujatí, ale aj formou, ako cez vlastné činnosti a aktivity poznávať svoju históriu, kultúru a formovať si pocit spolupatričnosti k svojmu sociálnemu prostrediu.

**Literatúra:**

1. Gašparová, M., 2018. *Regionálna výchova v ranej edukácii*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2018, s. 95. ISBN 978-80-557-1413-4
2. Gerová, Ľ. 2002. Využitie regiónu ako zdroja matematických úloh. In *Regionálna výchova a škola. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie 13.9.2002*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2002. ISBN 80-8055-753-5, s. 88-93
3. Huľová, Z., 2017. *Projektová, problémová, kooperatívna a výskumná koncepcia vzdelávania v pregraduálnej príprave budúcich učiteľov: pre oblasť technického vzdelávania na primárnom stupni školy*. Banská Bystrica: 2017, 79 s. ISBN 978-80-557-1275-8
4. Ivanovičová, J.; Bujnová, E. 2002. Regionálna výchova – možnosti jej aplikácie vo vyučovaní predmetu vlastiveda. In *Regionálna výchova a škola. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie 13.9.2002*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2002. ISBN 80-8055-753-5, s. 66-68
5. Lomenčík, J., 2007. *Kultúrne hodnoty regiónu v primárnej edukácii*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a OZ Pedagóg, 2007. 154 s. ISBN 978-80-8083-391-6
6. Melicherčíková, D.; Melicherčík, M. 2002. Regionálne prvky vo vyučovaní prírodovedy. In *Regionálna výchova a škola. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie 13.9.2002*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2002. ISBN 80-8055-753-5, s. 113-117
7. Revajová, Ľ. 2001. *ZŠ s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy a ľudovej kultúry*. Banská Bystrica: Metodické centrum, 2001. ISBN 80-8041-380-0.